

Spis treści

Od Autorki	11
Podziękowania	14

CZĘŚĆ I

CZYM JEST ANTROPOLOGIA

Rozdział 1. Przedmiot antropologii	17
1. Kłopoty z określeniem zakresu zainteresowań antropologii	18
1.1. Różnorodność kultur	21
1.2. Obcość, odmienność, egzotyka	22
2. Osobliwości przedmiotu badań antropologii	24
2.1. Społeczeństwo pierwotne	24
<i>Czynniki metodologiczne</i>	24
<i>Czynniki historyczne</i>	25
<i>Czynniki praktyczne</i>	26
<i>Przemiany społeczeństw pierwotnych a badania antropologiczne</i>	28
2.2. Subiektywny sens zjawisk kulturowych	30
<i>Świadomościowy aspekt zjawisk kulturowych</i>	32
<i>Ponadsubiektywny sens zjawisk kulturowych</i>	33
2.3. Całościowe podejście do człowieka i kultury	34
2.4. Współczesne przemiany przedmiotu badań	37
3. Miejsce antropologii wśród nauk o człowieku	38
3.1. Poddyscypliny antropologii	39
3.2. Antropologia fizyczna	40
3.3. Antropologia kulturowa i jej działy	40
3.4. Antropologia społeczna	42
3.5. Antropologia historyczna	44
Rozdział 2. Podstawowe pojęcia antropologii	45
1. Kultura	46
1.1. Wartościujące i niewartościujące rozumienie kultury	47
1.2. Atrybutywne i dystrybutywne rozumienie kultury	48
1.3. Definicje kultury	49
1.4. Istotne cechy zjawisk kulturowych	52
1.5. Płaszczyzny zjawisk kulturowych	55
2. Jednostki elementarne w badaniu kultury	60
2.1. Cechy kulturowe	60
2.2. Temat kulturowy	61
2.3. Wzór kulturowy	62
2.4. Instytucja	66
3. Systemowe podejście do kultury	71
3.1. Relacje między elementami kultury	71
3.2. Wzór kultury (geniusz kultury, konfiguracja)	73

4. Pojęcia służące do badania związku osobowości i kultury	78
4.1. Jednostka a kultura	78
4.2. Osobowość podstawowa	79
5. Pojęcia służące do badania dynamiki zjawisk kultury	81
5.1. Ewolucja	81
5.2. Dyfuzja	83
5.3. Akulturacja	86
5.4. Synkretyzm kulturowy	87

Rozdział 3. Metodologiczna charakterystyka antropologii

1. Spory wokół statusu teoretycznego antropologii	90
1.1. Poziom ogólności twierdzeń	91
1.2. Dwa nurty w badaniach antropologicznych	91
1.3. Podejście historyczne (partykularystyczne)	94
1.4. Nurt scjentyistyczny	100
2. Techniki badań	103
2.1. Metoda terenowa	103
<i>Co to jest „metoda terenowa”?</i>	103
<i>Pojęcie „teren”</i>	106
<i>Badanie terenowe a teoria</i>	107
<i>Znajomość języka badanych</i>	109
<i>Dystans i asymilacja w obcej kulturze</i>	110
2.2. Obserwacja	111
2.3. Wywiad	112
<i>Wywiad – wybór informatora</i>	112
2.4. Badanie kultury poprzez jednostki	114
<i>Autobiografia</i>	115
<i>Biografia rodzinna</i>	117
3. Analiza faktów	117
3.1. Opis i interpretacja	118
3.2. Opis gęsty – interpretacja jako dystynktywna procedura antropologii	119
3.3. Dialog badacza i badanego – wielogłosowość antropologii	120
3.4. Metoda porównawcza	120
3.5. Wyjaśnianie i rozumienie w antropologii	125
<i>Wyjaśnienia genetyczne, czyli przyczynowe</i>	126
<i>Wyjaśnienia teleologiczne, czyli funkcjonalne</i>	126
<i>Wyjaśnienia kontekstowe, czyli strukturalne</i>	128
<i>Quasi-wyjaśnienia, czyli zaklasyfikowanie badanego zjawiska do szerszej kategorii</i>	129
4. Granice poznania antropologicznego – problemy wynikające z badania obcych kultur	130
4.1. Dystans kulturowy	131
4.2. Antropolog tubylczy	134
4.3. Wspólnota natury ludzkiej	135
4.4. Wspólnota kulturowej natury człowieka	137
4.5. Przenoszenie kategorii kultury badacza na kulturę badaną	138
4.6. Dylematy psychologiczne badacza obcych kultur	140
5. Problemy związane z badaniem własnej kultury	142
5.1. Element subiektywny w badaniach antropologicznych	143

Rozdział 4. Problemy praktyki badawczej i zastosowanie wyników badań

1. Ideologiczne uwikłania zainteresowań antropologa	148
1.1. Antropologia i tolerancja	150
1.2. Relatywizm kulturowy	151

2. Etyczne problemy uprawiania antropologii	151
2.1. Wybór przedmiotu badań	152
2.2. Relacja badacz–badany a wybór przedmiotu badań	154
2.3. Przyjaźń jako narzędzie pracy antropologa – wątpliwości etyczne	156
<i>Dlaczego przyjaźń – względy metodologiczne</i>	158
2.4. Procedura badawcza	161
2.5. Problemy moralne związane z zastosowaniem wyników badań	163
3. Kulturowe i społeczne uwikłania antropologa	164
3.1. Antropolog jako badacz i jako działacz	164
3.2. Wybór hierarchii wartości w działaniu	166
3.3. Kultura badacza w praktyce antropologicznej	167
3.4. Antropolog a ideologie	170
4. Polityczne uwikłania antropologa	171
4.1. Uzależnienie instytucjonalne antropologa	171
4.2. Praktyczne efekty badań antropologicznych	174
4.3. Zaangażowanie antropologa	176

CZĘŚĆ II

SPOŁECZEŃSTWO PIERWOTNE

Rozdział 5. Geneza kultury	179
1. Człowiek w świecie zwierząt	180
1.1. Wstępna definicja człowieka	180
1.2. Systematyczna pozycja człowieka w świecie zwierząt	181
1.3. Cechy typowo ludzkie a biologiczna wspólnota rządu naczelných	183
<i>Cechy anatomiczne</i>	183
<i>Cechy fizjologiczne</i>	185
<i>Cechy behawioru</i>	187
<i>Cechy intelektualne</i>	188
2. Rozwój cech typowo ludzkich	191
2.1. Rodzina <i>Hominidae</i>	192
2.2. Pierwsze istoty Człowiekowate – <i>Australopithecus</i> (Australopitek)	194
2.3. Rodzaj <i>Homo</i> (Człowiek)	198
<i>Homo habilis</i>	198
<i>Homo ergaster</i> (afrykański <i>Homo erectus</i>)	200
<i>Homo erectus</i>	200
<i>Homo sapiens</i>	206
3. Punkty zwrotne procesu hominizacji	214
3.1. Sekwencja rozwoju cech typowo ludzkich	214
3.2. Pojęcie ludzkości	218
4. Człowiek jako istota biologiczna	219
4.1. Pojęcie rasy	220
4.2. Rasy ludzkie	222
Rozdział 6. Najwcześniejsze okresy rozwoju kultury ludzkiej	225
1. Kultura myśliwych górnego paleolitu	226
1.1. Jedność i różnorodność w kulturze górnopaleolitycznej	226
1.2. Rozprzestrzenianie się kultur górnego paleolitu oraz migracje współczesnego człowieka	230
2. Rewolucja neolityczna	232
2.1. Istota rewolucji neolitycznej	232
2.2. Proces neolityzacji i jego mechanizmy	234
2.3. Neolityzacja w Starym i Nowym Świecie	239

3. Pierwsze cywilizacje	245
3.1. Pojęcie cywilizacji	245
3.2. Narodziny i rozwój cywilizacji	246
3.3. Teorie powstania cywilizacji	250
4. Typowe cechy społeczeństwa pierwotnego	253
4.1. Mała liczebność, rozproszenie, izolacja	254
4.2. Prostota technik i systemu gospodarczego	254
4.3. Bezklasowy charakter struktury społecznej	255
4.4. Typ więzi i kontroli społecznej	256
4.5. Brak pisma	256
4.6. Stabilność	257
4.7. Społeczeństwa bez historii – ahistoryczność	258

Rozdział 7. Gospodarka i sposoby adaptacji do środowiska naturalnego 259

1. Człowiek i środowisko	260
1.1. Pojęcie środowiska przyrodniczego	260
1.2. Podstawowe problemy ekologii	261
1.3. Środowisko ubogie i bogate	264
1.4. Środowisko a różne dziedziny kultury	266
1.5. Bezpośrednie i pośrednie wpływy środowiska na kulturę	269
1.6. Dyktat środowiska i margines swobody kulturowej	270
2. Gospodarka a środowisko	272
2.1. Definicja gospodarki	272
2.2. Specyfika gospodarki pierwotnej i sposoby jej badania	274
2.3. Środowisko a gospodarka – aspekt technologiczny	276
2.4. Typy gospodarki pierwotnej	282
3. Dystrybucja dóbr	288
3.1. Własność	289
3.2. Dziedziczenie	293
3.3. Dar, wzajemność, wymiana	294
3.4. Handel	295

Rozdział 8. Struktura społeczna: pokrewieństwo i powinowactwo 298

1. Koncepcje struktury społecznej	299
1.1. Tradycja marksizująca	299
1.2. Tradycja socjologiczna	300
2. Elementarne formy zróżnicowania społecznego	302
2.1. Różnice związane z wiekiem	302
<i>Obrzędy przejścia</i>	303
<i>Dzieciństwo</i>	304
<i>Starość</i>	306
<i>Śmierć</i>	307
2.2. Płeć jako podstawa podziałów międzyludzkich	308
<i>Problem podziału ludzkości na płcie w antropologii dawnej i współczesnej</i>	308
<i>Płeć kulturowa: sens pojęcia</i>	309
<i>Płeć kulturowa jako konstrukcja</i>	310
<i>Płeć i status</i>	312
<i>Różnice statusu kobiet i mężczyzn</i>	314
<i>Kompetencje kulturowe: wiedza męska i kobieca</i>	316
<i>Erotyka i seksualność</i>	317
3. Elementarne instytucje społeczne – struktury związane z pokrewieństwem	319
3.1. Koncepcje form pokrewieństwa, małżeństwa i rodziny	319
3.2. Macierzyństwo i ojcostwo	320
3.3. Rodzina	321

3.4. Definicje małżeństwa	322
3.5. Pokrewieństwo i powinowactwo	324
<i>Kazirodztwo</i>	325
<i>Egzogamia i endogamia</i>	327
3.6. Zawijazywanie i rozwijazywanie małżeństwa	331
<i>Obrzedy malżeńskie</i>	331
<i>„Cena za narzeczoną”</i>	331
<i>Życie seksualne</i>	332
<i>Ojcostwo i macierzyństwo</i>	333
<i>Rozwód</i>	334
<i>Matrylinearyzm i patrylinearyzm</i>	334
<i>Malżeństwo preferencyjne i nakazowe w koncepcji Claude’a Lévi-Straussa</i>	339
3.7. Stosunki wzajemnego unikania się i stosunki żartobliwe	341
3.8. Przykłady organizacji małżeństwa i rodziny	343
<i>Spoleczeństwo Suazi: południowo-wschodnia Afryka</i>	343
<i>Spoleczeństwo Najara: Indie, Wybrzeże Malabarskie</i>	344
<i>Spoleczeństwo Tiwi: Australia</i>	344
<i>Indianie Tlingit: Północno-Zachodnie Wybrzeże Ameryki Północnej</i>	344

Rozdział 9. Struktura społeczna: hierarchia, organizacja polityczna, terytorium i etniczność

1. Struktury hierarchiczne	348
1.1. Pojęcia „status” i „ranga”	348
1.2. Statusy przypisane i osiągnane	349
1.3. Specjalne pozycje społeczne	352
1.4. Typ gospodarki a hierarchiczne zróżnicowanie społeczeństwa	352
1.5. Struktura kastowa	355
1.6. Niewolnictwo	356
2. Organizacja polityczna	357
2.1. Pojęcie organizacji politycznej	358
2.2. Organizacja polityczna a struktura społeczna: typy struktur politycznych	360
<i>Struktury segmentarne</i>	360
<i>Wodzostwo</i>	363
2.3. Przywództwo polityczne	364
2.4. Kontrola społeczna: konformizm i konflikt	367
2.5. Prawo w społeczeństwie bezpieczeństwa	369
2.6. Jednostka, osoba ludzka	374
3. Terytorium a organizacja społeczna	375
3.1. Organizacja społeczna i podziały terytorialne	375
3.2. Poziomy integracji społecznej	377
4. Etniczność	379
4.1. Problematyka etniczności i narodu w antropologii	379
<i>Waga problematyki etniczności i narodu</i>	381
4.2. Grupa etniczna i naród	382
<i>Etniczność i nacjonalizm</i>	384
4.3. Typy grup etnicznych	385
4.4. Dwie koncepcje etniczności	387
<i>Koncepcja prymordialistyczna</i>	387
<i>Koncepcja instrumentalna</i>	388

Rozdział 10. System wyobrażeń o świecie

1. Specyfika myślenia pierwotnego	390
1.1. Ogólnoludzka wspólnota myślenia	391
1.2. Typ społeczeństwa a typ myślenia: myślenie pierwotne	394

2. Podstawowe kategorie myślenia pierwotnego	402
2.1. Religia	402
2.2. Magia	406
2.3. Czarownictwo	408
2.4. Rytuał	409
<i>Rytualna czystość i skalanie</i>	410
2.5. Sakralne role społeczne: szaman i kapłan	410
Rozdział 11. Współczesność i przyszłość różnorodności kulturowej	415
1. Powszechność i skala zmiany kulturowej a specyfika współczesności	416
2. Czy istnieją dziś społeczeństwa pierwotne?	418
2.1. Przemiany życia gospodarczego	418
2.2. Przemiany struktury społeczeństw pierwotnych	421
3. Typy przemian kulturowych	423
3.1. Przymusowa akulturacja	423
3.2. Zmiany destrukcyjne	424
3.3. Degradacja: życie na śmietniku cywilizacji	428
3.4. Zmiany konstruktywne	428
3.5. Synkretyzm i nowe ruchy religijne	429
4. Globalizacja – różnicowanie kulturowe, zmiana społeczna i Trzeci Świat	430
4.1. Homogenizacja i unifikacja kultury	432
4.2. Aspekt ekonomiczny globalizacji	432
4.3. Lokalne i globalne	433
4.4. Odrębność kulturowa jako wartość	433
5. Etniczność w procesie przemian	434
5.1. Upolitycznienie i instrumentalizacja więzi etnicznej	434
<i>Polityczne pożytki z etniczności</i>	436
<i>Folkloryzacja</i>	437
5.2. Rola etnicznej inteligencji i jej działania	438
5.3. Psychologiczny aspekt więzi etnicznej	444
<i>Przemiany tożsamości</i>	444
Bibliografia	446
Indeks nazwisk	455
Indeks rzeczowy	458
Spis ramek	481
Spis tabel i wykresów	482